

УДК 655.11(476)(043)

Роля і месца цэнзурных органаў у рэалізацыі дзяржаўнай палітыкі ў кнігавыдавецкай справе БССР з 1919 па 1929 год

А.В. Сумко

Установа адукацыі “Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт”

Разглядаецца працэс фарміравання і асаблівасці развіцця цэнзурных органаў у БССР з 1919 па 1929 год. Паказваецца іх месца і роля ў рэалізацыі дзяржаўнай палітыкі ў кнігавыдавецкай справе БССР. Асобую ролю ў сістэме партыйна-ўрадавага кантролю адыгрывала Галоўнае ўпраўленне па справах літаратуры і выдавецтва БССР. Яно ажыццяўляла папярэдні і наступны прагляд усіх прызначаных да публікавання або распаўсюджвання твораў, выдавала дазвол на стварэнне прыватных выдавецтваў. Вызначаючы ступень прыдатнасці той ці іншай кнігі, Галоўлітбел уплываў на змест рэдакцыйна-выдавецкіх планаў і каардынаваў кнігавыдавецкую справу.

Дзяржаўная палітыка ў кнігавыдавецкай справе БССР была падпарадкавана задачам сацыялістычнага будаўніцтва, але разам з тым улічвалася грамадска-палітычная сітуацыя ў краіне. Пазіцыя кіруючых органаў адлюстроўвалася ў цэнзурных абмежаваннях, праз якія адбывалася каардынацыя кнігавыдавецкай дзейнасці. Паступова сістэма ідэалагічнага і палітычнага кантролю за друкаванай прадукцыяй удасканальвалася. Замест шматлікіх дублюючых арганізацый папярэдні і далейшы прагляд, выдача дазволу на права выдання, складанне спісаў забароненых твораў друку канцэнтраваліся ў адмысловым органе – Галоўным упраўленні па справах літаратуры і выдавецтваў.

Матэрыял і метады. Вывучэнне цэнзурнай палітыкі ў кнігавыдавецкай справе БССР з’яўляецца нераспрацаваным накірункам у гістарычнай навуцы. Пытанні, звязаныя з механізмамі ціску на свабоду друку, і адлюстраванне рэальных вынікаў дзяржаўнай палітыкі ў гэтым напрамку да 1990-х гадоў амаль не закраналіся ў айчыннай гістарыяграфіі. Дакументальнай базай дадзенага даследавання сталі дакументы Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь і Дзяржаўнага архіва Віцебскай вобласці.

Вынікі і іх абмеркаванне. Разам з пошукам аптымальнай арганізацыйнай структуры кнігавыдавецкай справы новая ўлада стварала сістэму палітычнага і ідэалагічнага кантролю над друкаванай прадукцыяй. Спачатку ва ўмовах нетрывалага як знешне-, так і ўнутрыпалітычнага становішча краіны цэнзура насіла няўстойлівы характар. У першыя гады савецкай улады цэнзура ажыццяўлялася выключна ў адносінах

да ўжо надрукаваных літаратурных твораў. Неабходнасці ў папярэдняй цэнзуры не было па прычыне поўнай нацыяналізацыі і рэквізіцыі друкарняў у гады “ваеннага камунізму”, устанаўлення кантролю за папярэвымі рэсурсамі. Выпуск кніг быў зніжаны ў 3–4 разы ў параўнанні з 1913 г., а ў наяўным рэпертуары выдавецтваў дамінуючае месца займалі агітацыйна-прапагандысцкія брашурны. Таму кнігавыдавецкая справа спачатку ўяўляла меншую небяспеку, чым, напрыклад, перыядычны друк. Аднак паступова стала ўжывацца папярэдняя цэнзура. Былі ўведзены спецыяльныя ліцэнзіі на права друку [1].

Падмуркам цэнзурнай палітыкі былі дэкрэты і пастановы ЦК РКП(б) і яе мясцовых камітэтаў, а пасля ўтварэння 1 студзеня 1919 г. ССРБ – Цэнтральнага Бюро кампартыі. Класавы падыход дыктатуры пралетарыяту да свабоды друку быў замацаваны ў 8-м артыкуле агульнага раздзела Канстытуцыі ССРБ 1919 г., дзе гаварылася, што ў мэтах забеспячэння за працаўнікамі сапраўднай волі выражэння сваіх меркаванняў ССРБ знішчае залежнасць друку ад капіталу, перадае ў рукі працоўнага класа і сялянскай беднаты ўсе тэхнічныя і матэрыяльныя сродкі да выдання газет, брашур, кніг і забяспечвае іх вольнае распаўсюджванне [2]. Пасля стварэння Літоўска-Беларускай ССР за дзейнасць цэнзурных органаў адказвала Надзвычайная камісія па барацьбе з контррэвалюцыяй і сабатажам. 15 ліпеня 1919 г. было прынята рашэнне аб стварэнні цэнзурнага аддзела ў Мінску і цэнзурнага пункта пры Мінскай паштова-тэлеграфнай канторы [3].

Са снежня 1920 г. на падставе мандата Заходне-Акружнага ваеннага цэнзурнага аддзялення кантроль за выдавецкай дзейнасцю часова ажыццяўляў інструктар С. Лявінскі разам з З. Жылуновічам, В. Ашмарыным, якія па сумяшчальніцтве займалі пасады ваенных цэнзараў органаў перыядычнага друку (“Звязда”, “Савецкая Беларусь”, “Штэрн” і інш.). У пачатку 1921 г. функцыянавалі ваенна-цэнзурны аддзел пры Надзвычайнай камісіі Беларусі па барацьбе з контррэвалюцыяй і сабатажам і аддзел друку Галоўпалітасветы. Акрамя іх, папярэдняю цэнзуру ўсіх рукапісаў, што выходзілі ў рэспубліцы, ажыццяўляла Беларускае аддзяленне Дзяржаўнага выдавецтва РСФСР, а пасля пастановы СНК ССРБ ад 14 студзеня 1922 г. яно атрымала права канфіскацыі літаратуры, якая была выдадзена без дазволу [4]. Аднак трэба адзначыць, што кантроль над друкаванай прадукцыяй насіў не сістэматычны характар – адбівалася як неўпарадкаванасць выдавецкай справы, так і ўсяго дзяржаўнага ладу. Ва ўмовах, калі адзін чалавек быў заняты на некалькіх адказных пасадах, дырэктывы, якія мелі дачыненне да ажыццяўлення цэнзуры, часта так і заставаліся толькі на паперы.

Сістэматычнасць прагляду друкаванай прадукцыі БССР з’явілася пасля стварэння Галоўнага ўпраўлення па справах літаратуры і выдавецтваў БССР (Галоўлітбел). Дадзены орган ажыццяўляў папярэдні прагляд усіх прызначаных да выдання ў межах БССР твораў, паследуючы кантроль за імі, даваў дазвол на існаванне літаграфій і выдавецтваў.

Па меры ажыццяўлення новай эканамічнай палітыкі назіралася вяртанне да прыватных форм арганізацыі выдавецкіх прадпрыемстваў і пошук новых. Гэта прывяло да кароткатэрміновага суіснавання трох разнавіднасцей – дзяржаўнай, прыватнай і кааператывунай, што ў сваю чаргу азначала з’яўленне выдавецтваў, якія былі арыентаваны на задавальненне інтарэсаў розных груп насельніцтва.

Ва ўмовах нэпа Галоўлітбел у першую чаргу назіраў за дзейнасцю недзяржаўных выдавецтваў, збіраў звесткі пра асабісты склад упраўлення, сувязі з грамадскімі і партыйнымі групамі як у Беларусі, так і за мяжой, выдзяляў адказных партыйных работнікаў у якасці ідэалагічных рэдактараў у выдавецтвах. Акрамя гэтага, Галоўлітбел павінен быў трымаць у полі зроку пісьменнікаў, публіцыстаў, усіх, хто больш-менш быў звязаны з літаратурнай дзейнасцю, вывучаць іх стыль, манеру пісьма – усё гэта на прадмет выяўлення адпаведнасці таго ці іншага работніка патрабаванням рабоча-сялянскага чытача.

Першыя пасяджэнні Галоўлітбела пачалі праводзіцца яшчэ ў лістападзе 1922 г., тады ж былі і зацверджаны штаты Галоўлітбела [5, л. 16]. Адпаведная пастанова СНК БССР выйшла 5 студзеня 1923 г. Каб патрапіць на службу ў Галоўліт, неабходна было падаць не меней за дзве рэкамендацыі ад камуністаў і запоўніць адпаведную анкету, дзе ўтрымліваліся звесткі аб адукацыі, веданні моў, партыйны стаж, нацыянальнасць і ўдзел у небальшавіцкіх арганізацыях. Згодна з палажэннем, кіруючым органам Галоўлітбела быў прэзідыум, які ўзначальвалі старшыня, прызначаемы калегіяй Наркамата асветы БССР (НКА БССР), і два яго намеснікі – прадстаўнікі ад ДПУ (у абавязкі паліткантроля ўваходзіла барацьба з распаўсюджваннем недазволенах твораў, нагляд за друкарнямі, барацьба з падпольным выдавецтвам, назіранне за кніжным рынкам і канфіскацыя кніг) і ваеннага камісарыята (супрацоўніцтва з аддзяленнямі ваенкаматаў было неабходным пры ажыццяўленні ваеннай цэнзуры). На пасяджэннях прэзідыума Галоўлітбела зацвярджаліся спісы забароненых да продажу або распаўсюджвання кніг, даваўся дазвол на права выдання як асобных твораў, так і перыядычных і непэрыядычных органаў друку. Спачатку пасяджэнні прэзідыума праводзіліся некалькі разоў у месяц. Так, за восень 1922 г. было праведзена 9, а за першую палову 1923 г. – 15 пасяджэнняў [3, с.225]. Варта адзначыць, што нягледзячы на тое, што Галоўлітбел знаходзіўся ў сістэме НКА БССР, фактычна ён падпарадкоўваўся ЦК КП(б)Б.

У якасці дарадчага органа была арганізавана калегія спецыялістаў па розных галінах ведаў, якія займаліся рэцэнзаваннем, але канчатковае рашэнне заставалася за прэзідыумам Галоўлітбела. У 1920-я гг. у склад калегіі ўваходзілі прадстаўнікі партыйных і савецкіх органаў, літаратуры, навукі, мастацтва, такія, як А. Баліцкі, У. Ігнатоўскі, М. Кудзелька, У. Пічэта, З. Жылуновіч, С. Некрашэвіч і інш. [6, л. 16]. Калегія Галоўлітбела вызначала ступень прыдатнасці той ці іншай кнігі ў залежнасці ад таго, для якой катэгорыі насельніцтва яна прызначалася. Тым самым Галоўлітбел уплываў на змест рэдакцыйна-выдавецкіх планаў і каардынаваў кнігавыдавецкую справу.

Галоўлітбел, у адрозненне ад аналагічных устаноў іншых савецкіх рэспублік, спачатку меў слаба разгалінаваную структуру. Гэта было абумоўлена тым, што да 1924 г. БССР уключала толькі шэсць павеатаў былой Мінскай губерні і Галоўлітбел функцыянаваў у межах дадзенай тэрыторыі. У адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінках БССР прадстаўнікамі Галоўлітбела з'яўляліся спецыяльна прызначаныя інспектары, якія ажыццяўлялі кантроль за органамі друку, кніжным рынкам у павеатах і праводзілі папярэдні прагляд матэрыялаў, прызначаных да друку. Пасля ўзбуйнення

тэрыторыі БССР адбыліся структурныя змены – былі ўведзены пасады ўпаўнаважаных Галоўлітбела па Віцебскай і Гомельскай акругах.

З другой паловы 1920-х гг. кантроль над кнігавыдавецкай справай пачынаюць ажыццяўляць адпаведныя партыйныя органы. Спачатку гэта былі пададдзелы друку агітпропаў партыйных камітэтаў, якія збіралі звесткі аб становішчы газет і выдавецтваў, займаліся кадравымі пытаннямі. Потым быў распрацаваны агульнасаюзны праект, які прадугледжваў арганізацыю самастойных аддзелаў друку пры ўсіх нацыянальных ЦК, абласных бюро ЦК. Аддзел друку ЦК КП(б)Б павінен быў назіраць за паслядоўным правядзеннем палітыкі партыі і ажыццяўляць кантроль, забяспечваць ідэалагічную вытрыманасць тэкстаў. Штомесяц у аддзел друку дасылаліся звесткі пра выкрэсліванні, зробленыя супрацоўнікамі Галоўлітбела, прычым прыводзілася аргументацыя дзеянняў цэнзараў.

15 ліпеня 1926 г. сакратарыят Цэнтральнага Камітэта зацвердзіў прапанову аддзела друку ЦК КП(б)Б аб “кіраўніцтве выдавецтвамі”. У адпаведнасці з ёю, усе выдавецтвы і выдавецкія ўстановы былі падзелены на дзве катэгорыі: выдаецтвы, на чале якіх стаяць камуністы, і прыватныя выдаецтвы, якія ўзначальваюць беспартыйныя. Кіраўніцтва першай групай ажыццяўляў непасрэдна аддзел друку ЦК КП(б)Б, другой – аддзел друку з дапамогай Галоўнага ўпраўлення па справах літаратуры і выдавецтваў, а таксама Выдавецкага камітэта пры аддзеле друку ЦК КП(б)Б. Аднак зыходзячы са спецыфікі рэгіёну, у краіне фактычна не было другой катэгорыі выдавецтваў. Таму аддзел друку разам з Галоўлітбелам ажыццяўляў кіраўніцтва і кантроль над кнігавыдавецкай справай у рэспубліцы. Ён не толькі канчаткова зацвярджаў рэдакцыйна-выдавецкія планы, але і выдзяляў адказных партыйных работнікаў у якасці ідэалагічных рэдактараў у выдавецтвах. Дапаможнымі органамі з’яўляліся розныя камісіі, якія ствараліся кожны год для зацвярджэння Бюро ЦК КП(б)Б напрамкаў выдавецкай палітыкі. Яны яшчэ раз (пасля Галоўлітбела і аддзела друку ЦК КП(б)Б) больш уважліва фільтравалі рэдакцыйна-выдавецкія планы, разглядалі тэматыку і змест выдаваемых кніг.

У абавязкі Галоўлітбела, акрамя папярэдняй і далейшай цэнзуры кнігавыдавецкай прадукцыі, уваходзіў прагляд кожнай штодзённай цэнтральнай газеты, але гэта было тэхнічна немагчыма і выклікала шмат цяжкасцей для рэдакцый. Таму была ўведзена спецыяльная пасада палітрэдактара пры кожнай з іх, які забяспечваўся з боку Галоўлітбела ўсімі неабходнымі інструкцыямі. Палітрэдактар цалкам нёс за праглядаемы матэрыял персанальную адказнасць.

З актывізацыяй кнігавыдавецкай дзейнасці ў БССР з другой паловы 1920-х гг. павялічваецца колькасць палітрэдактараў. У 1928 г. быў зацверджаны спіс 23 палітрэдактараў Галоўлітбела, сярод якіх былі: намеснік загадчыка аддзела друку ЦК КП(б)Б В. Сербента – адказваў за літаратуру па філасофіі; нарком земляробства Д. Прышчэпаў – за сельскагаспадарчую літаратуру; прэзідэнт БАН У. Ігнатоўскі – за гістарычную; старшыня ЦП прафсаюза працаўнікоў асветы БССР А. Платун – за партыйную; беларускі пісьменнік І. Гурскі – за мастацкую літаратуру і інш. [7, л. 16].

Межы паміж дазволеным і недазволеным вызначалі стандартныя інструкцыі, якія былі абавязковымі для ўсіх саюзных рэспублік. Так, забаранялася выпускаць і распаўсюджваць творы, якія змяшчалі агітацыю супраць Савецкай улады, утрымлівалі ваенныя тайны рэспублікі, узбуджалі нацыянальны і рэлігійны фанатызм, узрушалі

грамадскую думку шляхам паведамлення памылковых звестак, а таксама творы парнаграфічнага характару. У сваёй паўсядзённай працы супрацоўнікі Галоўлітбела арыентаваліся на інструкцыі, распрацаваныя Галоўлітам РСФСР, дзе ўтрымліваліся патрабаванні да выдання кніжнай прадукцыі розных напрамкаў. Так, у адносінах да мастацкай літаратуры неабходна было сачыць за тым, каб недзяржаўныя выдавецтвы не выпускалі творы класікаў, выданне якіх манапалізавала дзяржава, а таксама кнігі аўтараў, якія выступалі супраць бальшавіцкай улады [8, л. 209]. Не павінна была прапускацца літаратура, што ўслаўляла старыя побытавыя ўмовы і адносіны. Кнігі па філасофіі і сацыялогіі ідэалістычнага напрамку прызначаліся для абмежаванага кола навукоўцаў, таму колькасць падобных прац рэгулявалася маленькім тыражом. Выпуск рэлігійнай літаратуры павінен быў скарачацца да друку рэлігійных календароў, даведнікаў. Цэнзурнаму рэдагаванню падлягала мастацкая літаратура, у якой сустракалася “рэлігійная тэрміналогія”. Зыходзячы з ваенна-стратэгічных меркаванняў, забаранялася друкаваць не толькі інфармацыю, якая змяшчала назвы прадпрыемстваў і аб’ём вытворчасці, колькасць адміністрацыйна-тэхнічнага персаналу, але і тую, з якой можна запазычыць вышэйадзначаныя звесткі шляхам лагічных разважанняў і супастаўленняў [8, л. 140]. Па ваенных, эканамічных пытаннях, а таксама па цэнзураванні замежных выданняў Галоўлітбел кіраваўся ўказаннямі і інструкцыямі Галоўліта РСФСР, пастановамі ЦК КП(б)Б. Арыенцірамі ў адносінах да замежных выданняў, якія былі прызначаны да распаўсюджвання з’яўляліся спісы забароненай для ўвозу ў СССР літаратуры, складзеныя Галоўлітам РСФСР. Напрыклад, у 1923 г. такі спіс налічваў 232 кнігі, сярод іх былі творы Г. Уэльса, М. Цвятаевай, Дж. Байрана і іншыя [8, л. 25]. Варта адзначыць, што Галоўлітбел не меў права штосьці змяніць у дадзеных спісах, але меў права пашырыць іх за кошт мясцовых выданняў. Так, у спіс забароненай для распаўсюджвання літаратуры ў межах СССР трапілі творы М. Доўнар-Запольскага.

Што датычылася вызначэння ступені прыдатнасці перыядычных і непэрыядычных органаў друку, якія выходзілі на тэрыторыі БССР, то Галоўлітбел карыстаўся пэўнай самастойнасцю. Пераважная частка забароненай для распаўсюджвання літаратуры і перыёдыкі ў першы год працы была замежнага паходжання або выдадзена да кастрычніка 1917 г. Усе яны былі аднесены да антысавецкіх, шавінісцкіх, буржуазных твораў. Аднак забарона закранула і тагачасныя беларускія выданні, у першую чаргу тыя, што выйшлі за мяжой. Так, на пасяджэнні калегіі Галоўлітбела ад 9 лютага 1923 г. як шавінісцкая была забаронена хрэстаматыя Я. Лёсіка “Наша крыніца”, надрукаваная ў Берліне ў 1922 г. [6, л. 8]. НКА БССР, які лічыў мэтазгодным ва ўмовах недахопу падручнікаў выкарыстоўваць кнігу ў навучальным працэсе, неаднаразова звяртаўся да кіраўніцтва Галоўлітбела з хадайніцтвам аб адмене забароны, аднак гэта не дало жаданых вынікаў.

Неабходна адзначыць, што да моманту разгортвання кампаніі па барацьбе з нацэмакратызмам, Галоўлітбел праяўляў адносную памяркоўнасць у падыходзе да літаратурных твораў, якія траплялі да яго на папярэдні прагляд, пазбягаючы па магчымасці безагаворачнай забароны. Кнігі, якія выклікалі незадавальненне Галоўлітбела, адпраўляліся на дапрацоўку. Так, Я. Колас быў вымушаны перапрацаваць

“Сымона-музыку” і, як адзначыў загадчык Галоўлітбела Р. Шукевіч-Трацякоў, “рашуча скінучь з Сымона раней аблытваўшую яго рэлігійную павуціну” [9].

Творы ў перапрацаваным выглядзе дапускаліся да друку, іншы раз на іх накладаліся эканамічныя санкцыі: кошт штучна завышаўся, а тыраж зніжаўся да мінімуму. Так, напрыклад, паступілі з кніжкай А. Сержпутоўскага “Прыказкі і прымаўкі беларусаў”. Гэты твор, пасля таго як былі выкананы ўсе патрабаванні цэнзурнай установы, быў надрукаваны тыражом 350 экзэмпляраў. Акрамя гэтага Галоўлітбел звярнуўся да Галоўнага камітэта па справах літаратуры і выдавецтваў пры Наркамгандлю з прапановай, каб дадзеная кніга каштавала ў кнігарнях не менш за 10 рублёў, а таксама пазбавіць Інбелкульт права бясплатнага распаўсюджвання яе ў краязнаўчых арганізацыі і прыватным асобам [10, л. 230]. Мелі месца і выпадкі канчатковай забароны да друку. Такі лёс напаткаў манаграфію М. Доўнар-Запольскага “Гісторыя Беларусі”.

У другой палове 1920-х гг. кнігавыдавецкая дзейнасць БССР сканцэнтравалася ў асноўных выдавецтвах, такіх, як Беларускае дзяржаўнае выдавецтва (БДВ), Рэдакцыйна-выдавецкі аддзел ЦСПСБ (РВА ЦСПСБ) і кніжна-часопіснае выдавецтва пры Інстытуце беларускай культуры. Асноўная доля працы Галоўлітбела прыходзілася на БДВ. Пэўныя цяжкасці ўзніклі з выданнямі Інбелкульту. У тым выпадку, калі рукапісы паступалі па вузкай навуковай тэме, ён выконваў толькі фармальнасці, рукапісы па грамадзянскіх пытаннях старанна пераглядаліся і, калі гэта было неабходна, у іх уносіліся адпаведныя выпраўленні.

З цягам часу дзейнасць Галоўлітбела ўдасканальвалася. Былі распрацаваны два асноўныя шляхі цэнзурнага ўплыву. Першы – гэта адміністрацыйнае і судовае праследаванне, якое выяўлялася ў скарачэнні тыражу, накладанні штрафу і нясенні судовай адказнасці. Другі – умелы ідэалагічны ўплыў на рэдакцыі, увядзенне адпаведных работнікаў у іх склад і ліквідацыя найбольш непрымальных. Асноўнай задачай стала забеспячэнне адпаведнасці друкаванай прадукцыі тым ідэалагічным устаноўкам, якія дыктаваліся партыйна-дзяржаўнымі органамі. Гэта выключала пранікненне ў літаратуру інфармацыі, якая б супярэчыла афіцыйнай ідэалогіі.

У 1929 г. была згорнута новая эканамічная палітыка, пачалося адмаўленне ад няхай і абмежаваных дэмакратычных прынцыпаў кіраўніцтва дзяржавай. Вядучай тэндэнцыяй дзяржаўнай палітыкі ў культурнай сферы, у тым ліку і ў кнігавыдавецтве, стала “пралетарызацыя” культуры і выцясненне дэмакратычных праяў.

Заклучэнне. Пасля абвяшчэння БССР, ва ўмовах нетрывалай як знешне-, так і ўнутрыпалітычнай сітуацыі ў краіне, ажыццяўленне цэнзуры насіла няўстойлівы характар, здзяйснялася шматлікімі дублюючымі ўстановамі пераважна да ўжо надрукаваных твораў. Апошнія тлумачылася тым, што ў межах палітыкі “ваеннага камунізму” адбылася нацыяналізацыя ўсёй наяўнай паліграфічнай базы, таму выпуск і тэматыка кніг рэгуляваліся выключна дзяржаўнымі органамі. Сістэматычнасць папярэдняга і паследуючага прагляду з’явілася пасля стварэння Галоўнага ўпраўлення па справах літаратуры і выдавецтваў БССР. Яно выдавала дазвол на права выдання, на заснаванне новых выдавецтваў у рэспубліцы, складала спісы забароненых твораў друку, распрацоўвала абавязковыя для ўсіх выдавецтваў правілы і распараджэнні. Калегія

Галоўлітбела вызначала ступень прыдатнасці той ці іншай кнігі ў залежнасці ад таго, для якой катэгорыі насельніцтва яна прызначалася. Тым самым Галоўлітбел уплываў на змест рэдакцыйна-выдавецкіх планаў і каардынаваў кнігавыдавецкую справу. Межы паміж дазволеным і недазволеным вызначалі стандартныя інструкцыі, якія былі абавязковымі для ўсіх саюзных рэспублік. Аднак у вызначэнні ступені прыдатнасці кніжнай прадукцыі, якая выходзіла на тэрыторыі БССР, Галоўлітбел карыстаўся самастойнасцю.

Л і т а р а т у р а

1. Блюм, А.В. “За кулисами “Министерство правды”: тайная история советской цензуры” (1917–1929 гг.) / А.В. Блюм. – СПб.: Академический проект, 1994. – С. 42.
2. История Беларуси в документах и материалах / авт.-сост. И.Н. Кузнецов, В.Г. Мазец. – Минск: ООО «Амалфея», 2000. – С. 348.
3. Протьюко, Т.С. Становление тоталитарной системы в Беларуси (1917–1941 гг.) / Т.С. Протьюко. – Минск: Тесей, 2002. – С. 221.
4. Герасімаў, В. Цэнзура / В. Герасімаў, У. Ракашэвіч // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т. – Мінск: “Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі”, 2003. – Т. 6, кн. 2. – С. 115.
5. НАРБ. Фонд 42. – Воп. 1. – Спр. 209. Загады і пратаколы пасяджэнняў калегіі НКА БССР (люты–сакавік 1923 г.).
6. НАРБ. Фонд 42. – Воп. 1. – Спр. 214. Пратаколы пасяджэнняў Галоўлітбела (люты–снежань 1923 г.).
7. НАРБ. Фонд 4-п. – Воп. 7. – Спр. 263. Пратаколы пасяджэнняў калегіі Галоўлітбела (кастрычнік 1928 г. – красавік 1929 г.).
8. Дзяржаўны архіў Віцебскай вобласці (ДАВВ). Фонд 246. – Воп. 1. – Спр. 318. – Аб стане і выніках працы губліта (1923–1924 гг.).
9. Адамовіч, А. Якуб Колас у супраціве саветызацыі / А. Адамовіч. – Мюнхен: Ін-т для вывучэння гісторыі і культуры СССР, 1955. – С. 42.
10. НАРБ. Фонд 4-п. – Воп. 7. – Спр. 82. Пратаколы пасяджэнняў Галоўлітбела (верасень 1925 г. – верасень 1926 г.).

S U M M A R Y

The arising and evolution peculiarities of the censor units in BSSR in the run of 1919–1929 years are considered in this paper. They role and place in the system of state and ideologic control have been shown.

Поступило 11.05.2010